

избегания таких коллизий путем внесения соответствующих изменений в действующее законодательство.

Ключевые слова: морские перевозки груза, международно-правовой акт, национальное законодательство, договор морской перевозки груза, коносамент, чартер, фрахтование, судно, фрахтователь, судовладелец, Кодекс торговой мореходности Украины, Гражданский кодекс Украины.

Summary

Chukhray T. Legal Nature of Fright (Charter). Article.

The given article is devoted to the legal regulation of contract of marine transportation of load to one of types of transport contract original and complex, that reflects a specific and consuetude of the relations related to the marine trade navigator, that is one of central institutes of marine law. An author carries out general description of contract of marine transportation of load and documents, indirected its conclusion on international and national levels. An author explores existent collisions and contradictions at application of Commercial Navigation Code of Ukraine and Civil Code of Ukraine at the conclusion of treaty of marine transportation, and also represents suggestions in relation to avoidance of such collisions by bringing of the proper changes to the active law.

Keywords: marine transportations of load, international law act, national legislation, contract of marine transportation of load, bill of lading, charter, fright, chartering, ship, charterer, ship-owner, Commercial Navigation Code of Ukraine, Civil Code of Ukraine.

УДК 347.512/513

О. В. Церковна

ЩОДО МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ ФУНКЦІЙ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗАВДАННЯ ШКОДИ

Цивільно-правова відповідальність за завдання шкоди — реалізація (застосування) правовідновлювальної санкції, внаслідок якої на особу покладаються негативні майнові наслідки протиправної поведінки, що супроводжується стимулюванням порушника до здійснення певних дій у майбутньому і має метою захист інтересів потерпілої особи.

Цивільно-правова відповідальність є обов'язком особи нести передбачені нормами права негативні наслідки за здійснення правопорушення, який має примусовий характер незалежно від того, виконується він добровільно чи у судовому порядку.

Для більш детальної характеристики цивільно-правової відповідальності за завдання шкоди є необхідність звернутися до аналізу функцій, які вона виконує.

За весь період існування вітчизняної цивілістики не було здійснено фундаментального наукового дослідження функцій цивільно-правової відповідальності за завдання шкоди. У кращому випадку розгляду цього питання приділялося кілька абзаців у підручниках з цивільного права або в монографічних дослідженнях проблем цивільно-правової відповідальності. Окремі зауваження щодо функцій цивільно-правової відповідальності були висловлені такими вченими, як Г. М. Белякова, В. Варкалло, Д. А. Липинський, Є. А. Суханов та ін.

Слово «функція» походить від латинського *functio* — здійснення. Термін «функція» не є лише юридичним поняттям, він має безліч значень. Наприк-

лад, у біології функція — це діяльність органа й організму, у математиці та фізиці — виражає залежність однієї змінної величини від іншої тощо.

Основною ознакою функцій юридичної відповідальності дослідники називають їх цільовий характер. Саме цілі юридичної відповідальності визначають і її функції. Так за допомогою мір юридичної відповідальності досягаються цілі покарання правопорушників, запобігання самим правопорушенням, а також поновлення порушеної соціальної справедливості [17, 435].

У літературі зазначається, що цілі і функції відповідальності настільки тісно пов'язані, що деякими авторами вони не розрізняються зовсім, а тому, говорячи про цілі юридичної відповідальності, фактично мають на увазі її функції [16, 515].

За основу можна взяти поняття функцій юридичної відповідальності як основних напрямків впливу юридичної відповідальності на суспільні відносини, поведінку суб'єктів, мораль, правосвідомість, культуру, у яких розкривається її сутність, соціальне призначення і за допомогою яких досягаються цілі юридичної відповідальності [8, 91].

Досить неоднозначно вирішується у юридичній літературі також питання класифікації функцій юридичної відповідальності. Одні науковці виділяють каральну й правовідновлювальну функції юридичної відповідальності [6, 29–30]. Н. С. Малєїн вважає, що відповідальності властиві превентивна (запобіжно-виховна), репресивна (каральна), компенсаційна (відбудовна) і сигналізаційна функції [9, 145]. А. С. Шабуров виділяє такі функції юридичної відповідальності: штрафна (каральна), превентивна (запобіжна), виховна, правовідновлювальна (компенсаційна), організуюча (регулятивна). Слід визнати цю класифікацію найбільш вдалою [15, 420–421].

Перелік функцій цивільно-правової відповідальності та їхній зміст і сьогодні залишаються не до кінця визначеними. Достатньо зазначити, що відсутня єдина думка з приводу класифікації функцій цивільно-правової відповідальності за завдання шкоди, спостерігається подвоєння в назвах і змістові функцій, винесення на перше місце однієї функції і, відповідно, упущення іншої [7, 420–421]. В дослідженнях вчених-цивілістів існують тенденції віддання переваги відновлювальній функції та висування її на перше місце і поряд з цим заперечення каральної функції цивільно-правової відповідальності. Інші вчені з деяким застереженням визнають наявність каральної функції, вважаючи, що каральна (штрафна) функція полягає в штрафних санкціях (штраф, пеня, неустойка) [5, 38].

Щодо окремих функцій, слід зазначити, що в цивілістів немає єдності думок щодо самостійності превентивної функції. Деякі автори взагалі не виділяють її у своїх класифікаціях [13, 33]. Наприклад, М. С. Малєїн запобіжний, превентивний, виховний вплив майнової відповідальності зводить до однієї функції — стимулюючої [11, 9]. Інші науковці також поєднують кілька функцій цивільно-правової відповідальності в одну й називають її запобіжно-виховною, виховно-запобіжною [3, 12]. Це пов'язано з тим, що функції цивільно-правової відповідальності взаємодоповнюють одна одну й можуть діяти одночасно. Так,

стимулюючи правомірну поведінку, законодавець одночасно запобігає правопорушенням та виховує громадян. Але, як слушно зазначав Б. Т. Базилев, «інститут відповідальності в праві насамперед здійснює функцію загальної превенції правопорушень» [2, 66].

Деякі вчені виділяють загально-правові на рівні цивільного права і специфічні цивілістичні функції. До першої групи відносять: інформаційно-орієнтаційну, виховну (превентивну), регулятивну та захисну функції. Другу групу становлять уповноважувальна та компенсаційна функції [18, 79].

Завданням інформаційно-орієнтаційної функції є ознайомлення суб'єктів цивільних відносин з концепцією прав людини, основами визначення положення приватної особи, загальними тенденціями правового регулювання в зазначеній сфері.

Наступною функцією є виховна, або, як її ще називають, превентивна. Сутність превенції в цивільному праві часто зводять до санкцій, у яких міститься погроза, як і в кримінально-правовій літературі.

На наш погляд, превентивний вплив цивільно-правової відповідальності має бути пов'язаний із чітким формуванням цивільно-правових обов'язків, оскільки чітке розуміння особою висунутих до неї вимог уже є гарантією запобігання правопорушенням. Диспозиція цивільно-правової норми переконує суб'єкта діяти правомірно. Це своєрідний добровільний спосіб здійснення превентивної функції. А для громадян, які не поважають закон, переконливим фактором буде вже санкція.

При цьому регламентація відповідальності прямо починається не з умов її виникнення, а з установлення загального обов'язку належної поведінки та з обов'язків щодо відвернення або зменшення майнової шкоди, що загрожує. Цей обов'язок поширюється на всіх учасників цивільних правовідносин [14, 50–51].

Гостро постає питання про наявність каральної функції відповідальності в цивільному праві. Деякі науковці заперечують наявність у цивільно-правовій відповідальності каральної функції, указуючи на перевагу компенсаційної або стимулюючої функції [1, 21]. Інші вчені визнають за цивільно-правовою відповідальністю каральну функцію й відзначають, що «каральну (штрафну) функцію виконують штрафні санкції (штраф, пеня, неустойка)» [13, 43].

І хоча наукові позиції цивілістів розділилися щодо наявності каральної функції в цивільному праві, на нашу думку, треба погодитися з М. С. Малєїним, який вважає, що відповідальності властива каральна функція та що всі функції взаємозалежні й по-різному проявляються в тому чи іншому ступені в галузях права [12, 49].

Щодо виховної функції, то міри цивільно-правової відповідальності мають виховний характер, тому що служать для відновлення майнової сфери потерпілого, але водночас вони звужують майнову сферу іншої сторони. Крім того, здійснюється осуд суб'єкта, що вчинив цивільно-правовий делікт. Осуд завжди містить елемент кари, він негативним чином впливає на правопорушника, заподіює йому моральні страждання. В осуді особи, що порушила цивільно-правову норму, дається негативна оцінка дій правопорушника й самого діян-

ня. У цьому може проявлятися також каральний елемент цивільно-правової відповідальності [19, 47]. Виховна функція юридичної відповідальності виражається в здатності впливати на волю й свідомість людей з метою формування в них шанобливого ставлення до правових норм і забезпечення правомірної поведінки.

Часто виховну функцію поєднують із превентивною й називають її запобіжно-виховною. Таку позицію можна зустріти в дослідженнях, присвячених цивільно-правовій відповідальності [10, 145].

У цивільно-правових дослідженнях значна увага приділяється стимулюючій функції цивільно-правової відповідальності [13, 36]. Але, стимулюючи правомірну поведінку, відповідальність виконує й функцію регулювання поведінки суб'єктів.

Значення уповноважувальної функції полягає в тому, що цивільне право створює нормативну базу саморегулювання в галузі приватного права, визначає основи внутрішнього регулювання з допомогою погодження між сторонами цивільних відносин.

Наявність відновлювальної функції в науці цивільного права не піддається сумніву. У науці цивільного права відновлювальну функцію юридичної відповідальності науковці пов'язують із компенсацією збитків [9, 38]. Ми згодні з точкою зору, що пов'язує дану функцію не тільки з відшкодуванням збитків, але й з відновленням порушених майнових і інших відносин [4, 9–10]. Норми цивільного права не тільки спрямовані на відновлення прав потерпілого, відшкодування йому матеріальної й моральної шкоди, вони примушують правопорушника до правомірної поведінки, тим самим відновлюючи суспільні відносини, оскільки кожне правопорушення завжди завдає шкоду всьому суспільству, а не тільки конкретній людині.

З огляду на вище викладене можна зробити висновок про те, що кожна функція цивільно-правової відповідальності за завдання шкоди відображає певний напрямок впливу цивільно-правової відповідальності і має свою специфіку. Деякі види впливу здійснюються одночасно, але це не є підставою для включення в зміст однієї функції тих ознак, які характерні для інших функцій цивільно-правової відповідальності. Поняття «інформаційно-орієнтаційна», «каральна», «превентивна», «регулятивна», «виховна», «уповноважувальна», «відновлювальна» функція визначають направленість впливу інституту цивільно-правової відповідальності за завдання шкоди.

Література

1. Антимонов Б. С. Основания договорной ответственности социалистических организаций / Б. С. Антимонов. — М. : Госюриздат, 1962. — 175 с.
2. Базылев Б. Т. Ответственность в советском праве : учеб. пособие / Б. Т. Базылев. — Красноярск : Краснояр. ун-т, 1977. — 72 с.
3. Белякова А. М. Гражданско-правовая ответственность за причинение вреда. Теория и практика / А. М. Белякова. — М. : Изд-во МГУ, 1986. — 149 с.
4. Боброва Д. В. Проблемы деликтной ответственности в советском гражданском праве : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук / Д. В. Боброва. — Х., 1988. — 56 с.
5. Варкалло В. Ответственность по гражданскому праву : Возмещение вреда — функции, виды,

- границы / Витольд Варкалло ; пер. с пол. В. В. Залеского ; под ред. и с вступ. ст. С. Н. Бра-
туся. М. : Прогресс, 1978. — 328 с.
6. Варул П. А. Методологические проблемы исследования гражданско-правовой ответственности / Паул Аугустович Варул. — Таллинн : Эсти раамат, 1986. — 152 с.
 7. Илларионова Т. И. Ответственность по российскому гражданскому праву. Гражданское право. Ч. 1 / под ред. Т. И. Илларионовой, Б. М. Гонгало, В. А. Плетнева. — М., 1998. — 473 с.
 8. Липинский Д. А. Проблемы юридической ответственности : [монография] / Д. А. Липинский ; под ред. Р. Л. Хачатурова. — СПб. : Юрид. центр Пресс, 2003. — 387 с.
 9. Маленин П. С. Имущественная ответственность в хозяйственных отношениях / Н. С. Маленин. — М. : Наука, 1968. — 207 с.
 10. Маленин Н. С. Правонарушение: понятие, причины, ответственность / Н. С. Маленин. — М. : Юрид. лит., 1985. — 192 с.
 11. Маленин Н. С. Проблемы имущественной ответственности хозяйственных органов : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Н. С. Маленин. — М., 1969. — 31 с.
 12. Маленин Н. С. Юридическая ответственность и справедливость / Н. С. Маленин. — М. : Манускрипт, 1992. — 204 с.
 13. Мамутов В. К. Предприятие и материальная ответственность / В. К. Мамутов, В. В. Овсиенко, В. Я. Юдин. К. : Наук. думка, 1971. — 191 с.
 14. Суханов Е. А. Превентивная функция имущественной ответственности // Советское государство и право. — 1982. — № 6. — С. 49–55.
 15. Теория государства и права / под ред. В. М. Корельского, В. Д. Первалова. — 496 с.
 16. Теория государства и права : учебник / под ред. В. К. Бабаева. М. : Юрист, 2003. — 592 с.
 17. Теория государства и права : учебник / под общ. ред. А. С. Пиголкина. М. : Городец, 2003. — 544 с.
 18. Харитонов Е. О. Гражданское право Украины : учебник / Е. О. Харитонов, А. В. Старцев, Е. И. Харитонova. — Х. : Одиссей, 2007. — 920 с.
 19. Шевченко Я. Н. Повышение роли гражданско-правовой ответственности в охране прав и интересов граждан / Я. Н. Шевченко, А. А. Собчак, В. В. Луць [и др.]. К. : Наук. думка, 1988. — 261 с.

Анотація

Церковна О. В. Щодо механізму реалізації функцій цивільно-правової відповідальності за завдання шкоди. Стаття.

Стаття розкриває проблему механізму реалізації функцій цивільно-правової відповідальності за завдання шкоди. Актуальність вибраної теми аргументується тим, що систематичного аналізу цього питання ще не було зроблено. Наводяться точки зору різних вчених щодо класифікації функцій юридичної відповідальності.

Ключові слова: юридична відповідальність, функції, механізм, шкода, правопорушення.

Аннотация

Церковная О. В. Механизм реализации функций гражданско-правовой ответственности за причинение ущерба. — Статья.

Статья раскрывает проблему механизма реализации функций гражданско-правовой ответственности за причинение ущерба. Актуальность выбранной темы аргументируется тем, что еще не был осуществлен систематический анализ этого вопроса. Приводятся точки зрения различных ученых относительно классификации функций юридической ответственности.

Ключевые слова: юридическая ответственность, функции, механизм, ущерб, правонарушение.

Summary

Tserkovna O. V. To the Mechanism of Civil Responsibility for Damage Functions Realization. Article.

The article considers the problem of the mechanism for implementing the functions of civil liability for damage. The actuality of the chosen topic is argued that the systematic analysis of this issue has not yet been made. Points of view of different scientists concerning the classification of the legal liability functions are given.

Keywords: legal liability, functions, mechanisms, damage, offense.